

Sven Tanasovski
Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu
Ivana Lučića 3
diplomski studij jednopredmetne sociologije - znanstveni smjer
medolfoxsven@gmail.com

Bijeda pobjednika - esej o razarajućem potencijalu individualizma¹

The Agony of the Victor – an Essay on Individualism’s Destructive Potential

Perolaki kralj José Aldo Junior jednom je prilikom uspio deset godina biti neporažen. U tih deset godina je uništavao druge borce koji su se borili za isto što i on – izlaz iz neimaštine i priliku za lagodan život. Samotni svijet boraca može se jednostavno opisati kao uspjeh jednog nauštrb drugog. Drugim riječima, prisutna je okrutna podjela na one koji uništavaju i one koji su uništeni. Svoj prvi poraz nakon deset godina Aldo je doživio 12. prosinca 2015. kada ga je Conor McGregor u trinaest sekundi prve runde nokautirao jednim udarcem. Poraz ne smije biti kraj priče pa je neko vrijeme nastavio u perolakoj kategoriji gdje je ponovno osvojio titulu šampiona koju je potom ponovno izgubio. Nije ni to bio kraj jer se nakon toga prebacio u nižu, bantam kategoriju za posljednji pokušaj za titulu. Bio je na dobrom putu ostvarivši tri uvjerljive uzastopne pobjede. Nažalost, u svojoj zadnjoj borbi, nakon razočaravajuće dosadne izvedbe obojice boraca, izgubio je odlukom sudaca i, 18. rujna 2022., sa 36 godina, povukao se iz sporta mješovitih borilačkih vještina. Međutim, nije ni to bio kraj jer je nakon tog poraza prešao u profesionalni boks...

Natjecanje, kao borba za resurse koji dolaze uspjehom, navodno ima svrhu osigurati, ono osvojeno je pobjednikovo. Najčešća nagrada je u obliku novca kao primarni resurs za preživljavanje u kapitalistički orijentiranom društvu. Time natjecanje predstavlja stjecanje svima poželjnog resursa koji pripada samo pobjedniku čime se konkurencija poništava i prilike drugima smanjuju – pobjednik je samo jedan, a gubitnika se ne nagrađuje. Drugim riječima, ne mogu svi biti

prvaci. Nadilaženje drugog i/ili druge se postavlja kao ponajviša vrijednost koja nas orijentira u pothvatima da se neprestano poboljšavamo dok druge smatramo konkurencijom. Neprestano smo u opasnosti da izgubimo naizgled ograničene resurse i ugrozimo svoj život. Vrijedi istaknuti da je dobiveno resurs koji služi za daljnje stjecanje, najčešće, novog resursa. Stoga je lako uočiti i opravdano tvrditi da pobjeda ne donosi dugoročno zadovoljenje potreba i ne ispunjava neku svrhu, već daje samo nove ciljeve. Međutim, upitni su i ciljevi pratimo li logiku Hanne Arendt (2013:91) i njeno određivanje pojmova svrhe i ciljeva: svrha se ostvaruje tek po završetku djelatnosti, a ciljevi se izvođe iz svrhe. Beskrajna djelatnost stoga nema svrhu pa ako je svrha nepostojeca, onda su i ciljevi. Doduše, ne bi bilo točno reći da ciljevi ne postoje, ali može se tvrditi da su lažni jer ne vode ka ispunjenju svrhe. Tako se određena djelatnost, u ovom slučaju natjecanje, može smatrati nesvrhovito apsurdnom. Usprkos impresivnim uspjesima, nije baš opravdano reći da je Aldo ikad bio pobjednik zato što borba nikad nije prestala, uvijek je slijedila iduća. Upravo u tom stalnom nastavljanju borbe je bijeda pobjednika. Primoran je stalno pobjeđivati, uništavati druge (a i sebe) bez konačnog cilja, bez konačne pobjede. Dinamika natjecanja čini većim dijelom dinamiku svakodnevnog života po tome što se u većini sfera svakodnevnog života nastoji nadmašiti drugoga. Bilo da je to većim znanjem, većim prihodima, ili više imovine, stalno je prisutna dinamika suprotstavljanja ili odvajanja sebe spram drugih.

Razmatranjem natjecanja i na primjeru djelatnosti boraca možemo uočiti temeljne odrednice suvremenog

¹Dio eseja izvorno izložen tijekom programa udruge Kružok Nitko kao ja: Individualizam u 21. stoljeću, 8.12.2022. u prostoru Infoshop Pippilotta AKC Medike.

društva – partikularnost interesa, manjak odgovornosti za druge mimo sebe te neprestana međusobna borba za resurse. Zygmunt Bauman (2011) opisuje nastanak stanja opće nesigurnosti u društvu koje je dovelo do navedenih pojava i predstavlja te odrednice kao društvene probleme koji su krajnje individualizirani. Prije svega je potrebno naglasiti individualizam kao oblik otuđenja čime čovjek prestaje biti društveno biće, odnosno prestaje biti čovjek kako ga određujemo. Naprosto odvajanjem od drugih se odvajamo od društva i uvjeti našeg postojanja čovjekom jenjavaju. Nesigurno stanje za čovjeka, a tako i društvo, u kojem se nalazimo Bauman (2011:9-21) određuje kao „tekuću modernost“ čija je glavna zadaća rastakanje svega čvrstog – zadaća koja prati modernost općenito. Naziv s kojim se također možemo susresti za opisivanje tog procesa je „profaniranje svetog“ pri čemu je sveto ono što se ne dira i time ne mijenja. Nezadovoljstvo, kako Bauman piše, živahnih modernih pojedinaca 19. stoljeća s aktualnim poretkom stvari za koji se smatralo da ograničava pojedinačevu slobodu izbora i djelovanja pokrenulo je postupak raskidanja s tradicijom koja priječi kretanje ka novom. Postupak poduprt racionalnošću koja vrednuje isključivo poduzetnost je stvorio svijet podvrgnut pravilima djelovanja poslovnog svijeta u kojem ekonomska učinkovitost stoji kao najviša vrijednost. Stvara se svijet jedne racionalnosti vođene jednom vrijednosti; svijet koji odbija sporadične intervencije ljudske spontanosti. Sve van sfere ekonomije se odbacuje kao nevažno i nedjelotvorno pa društveni odnosi gube značaj i čovjek ostaje sam.

Zbog uništenja tradicije, prethodno važeće strukture koje su čovjeku služile kao orijentacijske točke su izgubi-

le značaj. Strukture i dalje postoje, međutim vrijednost im nije jasna, nema jasnog i sigurnog puta. Smješteni smo u stalni proces donošenja odluka jer svi ponuđeni izbori naizgled jednako vrijede pa smo primorani uspoređivati i birati. Individualizacija trenutnog društvenog poretka se očituje u tim odabirima koji su u konačnici pojedinci – sami krojimo svoj put. Usamljeni put pojedinca koji se ne može osloniti na strukture čini opću nesigurnost suvremenog društvenog života. U nedostatku strukture može se uočiti problematičnost procesa modernizacije čija je prvotna premisa bila povećanje pojedinačeve slobode izbora i djelovanja. Naime, stanje u kojem nije poznato kako djelovati, u kojem je onemogućeno znanje je stanje anomije. Hannah Arendt (2013) određuje znanje kao način stjecanja slobode – znati kako stvari stoje, kako se odvijaju. Stoga slobode ne može biti u svijetu u kojem nije moguće znati nešto sa sigurnošću. Želi li se vratiti znanje, značenje i vrijednost u društvu, potrebno je suočiti se s gore navedenim temeljnim odrednicama suvremenog društva – partikularnošću interesa, manjkom odgovornosti i neprestanom međusobnom borbom za resurse – na način da se osvijeste i uoče situacije u kojima se čovjek može ostvariti kao društveno biće.

U svijetu u kojem nije sigurno misliti na išta osim na sebe, potreba za zadovoljenjem partikularnih interesa nije nimalo začuđujuća. Nije li čak poanta „zajedničkih interesa“ da pojedincu omoguće zadovoljenje vlastitih (Bauman, 2011:41)? Doduše, vratimo li se ideji čovjeka kao društvenog bića, potreba za zadovoljenjem partikularnih interesa nastavlja apsurd odvajanja čovjeka od drugih. Ukoliko se čovjek u društvu ostvaruje, utoliko se odvajanjem od društva gubi – partikularni interesi ne odgovaraju toj ideji čovjeka.

Pitanje je također koliko su interesi svakog pojedinca specifični i različiti od interesa drugih. Lako je uočiti da neki naši pojedinačni problemi – zadovoljenje osnovnih potreba poput hrane, smještaja i zdravstvene skrbi primjerice – muče većinu drugih pojedinaca. Poteškoće pri pronalaženju rješenja kao pojedinci proizlaze iz činjenice da su ti problemi ustvari društveni te kako nadilaze moći pojedinca, tako zahtijevaju kolektivna rješenja. Preduvjet stvarnom zadovoljenju individualnih potreba je kolektivno djelovanje, zato što se samo putem kolektivnog djelovanja mogu zadovoljiti okolnosti unutar kojih su potrebe svih, a samim time i svakog pojedinca zadovoljene. Ako potrebe svih na kolektivnoj razini nisu zadovoljene, onda neće u potpunosti biti ni na individualnoj razini jer prisutnost bijede u kolektivu umanjuje dobrobit cijele zajednice i društva. Čak i „uspješnim“ kapitalistima ne odgovara trenutni model djelovanja zbog toga što su primorani beskrajno nastavljati natjecanje i uvećavati svoje profite. Osnovne, zajedničke potrebe stoga moraju biti na općoj razini zadovoljene. U protivnom dolazi do natjecanja i stalne borbe za osiguranjem, do borbe protiv drugih i uništavanja konkurencije koja nastoji zadovoljiti iste potrebe. Partikularnost interesa je problematično obećanje modernosti zato što ne podrazumijeva specifičnost pojedinca (ili pojedinčevu slobodu izbora i djelovanja), već naprosto označava sebično ophođenje pri osiguravanju svima zajedničkih potreba. Agnes Heller (1984:15-20) zagovara nadilaženje partikularnosti na način da se osvijesti položaj čovjeka kao vrste. Tek u shvaćanju položaja drugih imamo mogućnost ostvariti se kao specifični pojedinci. Prava individualnost, kao i moderno obećana sloboda pojedinca, se ostvaruje isključivo

u kontaktu s drugima. Komplementarnu ideju iznosi i Simmel (2001:116) tvrdnjom da je grupi sredstvo ono što je pojedincu svrha; ono što pojedinac želi, u grupi je već ostvareno. Drugim riječima, bez ispunjenja potreba svih, nema ispunjenja pojedinačnih potreba.

Nasuprot individualizirajućoj sili natjecanja, koje razdvaja, stoji suradnja, koja ujedinjuje te omogućava stjecanje i osigurava ono što nam je potrebno. Ostaje li se u natjecateljskim odnosima, potencijal suradnje je neostvariv. Proturječno je očekivati da natjecatelji surađuju s drugima ako okvir natjecateljske djelatnosti nalaže borbu protiv drugog. Prihvatanje takvih okvira Pierre Bourdieu (1993:628; prema Bauman, 2011:145) vidi kao „upokojenje duha borbenosti i političke participacije“ čime naglašava da prava borba nije ona koju vodimo protiv drugih, već je ona koju vodimo s drugima za zajedničko. Modernost svojom birokratskom specijalizacijom stavlja ljude u sve manje okvire djelatnosti i dijeli jedne od drugih zasebnim ovlastima. Svatko ima svoju zasebnu djelatnost i ne gledamo van naših okvira (Gardiner, 2001:148). Djelovanje ka poboljšanju je fragmentirano (individualizirano) pa odgovornost pada na leđa nepovezanih pojedinaca (Bauman, 2011:35). Odgovornost se zapravo ostvaruje u nadilaženju svojih zadanih okvira propisane djelatnosti. Sprema se budućnost manje slobode pustimo li da „stvari idu svojim tokom“ (Bauman, 2011:57-58). Sloboda se tiče svih ljudi, stoga se ne smije zanemariti svaki glas. Usprkos pritiscima ostvarenih kapitalističkih odnosa moći, neizbježno je osloniti se na potencijal dijaloga kao djelatnosti kojom se ostvaruje temelj za suradnju. Naime, društveni, međuljudski odnosi određuju put kojim svi zajedno idemo, a taj put može biti jasan jedino ako ga suradnički krojimo.

Štoviše, Arendt (2013:43) navodi da su antički Grci privatni život nazivali „idiotskim“ zbog nedostatka mnogostrukosti pa tako i nemogućnosti da se zna što se u svijetu uistinu zbiva. Uvidi drugih nam pružaju priliku da saznamo stvarno stanje stvari i djelujemo slobodno. Stoga uključivanje drugih u borbu za bolji (su)život je nužno za dovođenje sigurnosti u svijet.

Doduše, držimo li da je bolji svijet u budućnosti, nećemo daleko dospjeti. Bauman (2011:34) piše da je zadovoljstvo uvijek u budućnosti pa slika boljeg svijeta gubi privlačnost jer je naizgled nedostižna. Svrha tada postaje samo izgovor za nastavljanje trenutne djelatnosti, a nipošto se ne smije ispuniti da trenutna djelatnost ne izgubi značaj. Na taj način se i ciljevi neprestano stvaraju kako djelatnost ne bi završila. Kao oblik stalne djelatnosti, rad je u moderno doba postigao najvišu razinu vrijednosti zbog svoje sposobnosti (ili privida) da osigura čovjeka od bijede (Bauman, 2011:135). Svrha gubi svoj značaj, a time i slika budućnosti postaje ništavna. Prigovor takvom rezoniranju jest da bez budućnosti, bez jasnog kraja, nema niti jasne sadašnjosti. Djelatnost u sadašnjosti se ostvaruje samo ako će jednom završiti u budućnosti. Prepustimo li se takvom zamišljanju ništavne budućnosti, priznajemo da sadašnje ne vrijedi. Jedan način opiranja propadanju vrijednosti života Bauman (2011:124) vidi u sferi kulture, mada tvrdi da je i ta sfera sve slabija. Kultura ostavlja relativno trajni trag i daje čvrsta uporišta u ljudskoj povijesti. Čini priču koju svi zajedno pričamo. Oslonimo li se na Gilliganovu (1997:4) tvrdnju da je čovjek

biće priče, onda gubitkom dosljednosti kulture gubimo čovjeka. Proliferacijom *remastera*, *remakeova*, *reboota* i sličnih pothvata možemo uočiti da se u suvremenom društvu stare priče češće iznova ponavljaju nego u prijašnjim razdobljima i time nikad ne završavaju, a i ne stvaraju se nove.² Bez jasnog kraja zamagljuje se početak priče. Svijet gubi jasnoću i nema prepoznatljivog smjera kretanja. Izgubljeni smo u vremenu i prostoru bez jasne prošlosti i bez mogućnosti zamišljanja budućnosti. Ono što u konačnici individualizam čini i gdje se ispunjava njegov razarajući potencijal je u onemogućavanju dijaloga i (zajedničkog) stvaranja (zajedničke) priče. Razotuđujuća djelatnost čovjeka u društvu jest ona koja se oslanja na uvjete i mogućnosti razmjene priča kao kolektivni pothvat izgradnje svijeta u kojem se nalazimo.

²Termini remaster, remake i reboot koriste se najčešće u sferi filmova, serija i videoigara za opisivanje pothvata promjene nekog postojećeg intelektualnog posjeda (eng. intellectual property, IP) pri čemu se zadržavaju ključni elementi koji postojeće čine prepoznatljivim.

Literatura

1. Arendt, H. (2013). *Što je politika? Fragmenti iz zaostavštine*. Zagreb: Disput.
2. Bauman, Z. (2011). *Tekuća modernost*. Zagreb: Pelago.
3. Gardiner, M. E. (2001). *Critiques of Everyday Life*. London: Routledge.
4. Gilligan, J. (1997). *Violence: Reflections on a National Epidemic*. New York: Vintage Books.
5. Heller Á. (1984). *Everyday Life*. London: Routledge & Kegan Paul.
6. Simmel, G. (2001). *Kontrapunkti kulture*. Zagreb: Jesenski i Turk.